

ספר

וזה לשונו

אוצר ציונים ומראי מקומות

מסודר לפי ערכים וענינים

והוא ליקוט מדברי הראשונים והאחרונים ועד לדברי הפוסקים
'ככתבם וכלשונם'

עמ"ס

מקואות

ובסופו

מילואים

מאת

יעקב בלאמו"ר הג"ר יוסף מנחם שליט"א **ליינר**

עיה"ק ירושלים תובב"א

תשע"ג

וגם ראוי לזעלי אסופות שיעשו טובה שלמה ולא יכתבו
על דין פלוני עין בספר פלוני, ולא עוד אלא שלפעמים יש
שנכרך לו אותו הדין מאד ואותו הספר שזין אינו נמלא
בעירו, והרי זה דומה למי שמביאין אותו אל המעין ואין
מניחים אותו לשחות מים, לכן יכתוב גם כן מה שכתוב
באותו ספר למען ינוח הקורא בו כי ימלא תאות לבו
פלא יועץ (ערך אסופה)

הספרים שייצאו לאור:

- א. מוקצה
- ב. מלאכת מבשל – שהיה חזרה והטמנה
- ג. סנהדרין
- ד. רוב וחזקה

© כל הזכויות שמורות למחבר

כתובת המחבר:

גולדברג 6

ירושלים

0527170601

ניתן להשיג:

בבני ברק

רח' סוקולוב 13

משפחת ליינר

מכון 'אהליך יעקב'

שע"י כולל שוטנשטיין

עימוד והו"ל: 'מלכות' 050-4191772

מונטז', לוחות והדפסה "לאור" בע"מ 02-5371268

הקדמה

יתברך הבורא ויתעלה היוצר שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, בו זכינו להוסיף ולהעלות ספר זה על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן, והוא אוצר ציונים ומראי מקומות מסודר לפי ערכים וענינים, אשר יכיל בתוכו ליקוט מדברי הראשונים והאחרונים, דבר דבור על אופנו בשמותיהם ובלשוונותם, למען ירוצו בו עיני הלומדים, כאשר יראה כל מעיין.

וכבר כתב הפלא יועץ (ערך אסופה) אשר בא להעריך ולהצדיק גדול ענין זה וזה לשונו: 'כמה טובה עשו לנו בעלי אספות, רבותינו הקדושים אשר בכל דור ודור, זכו וזיכו את הרבים זכות תלוי כם, שאלמלא הם נשתכחה תורה מישראל. ובפרט כגון אנן דור יתום, יתמי דיתמי, אשר טרדות הזמן רבו עלינו ואין הפנאי מסכים אתנו כל כך ללמוד בשקידה כל כך כמו הראשונים ודעתנו קצרה. ואם נבוא ללמוד ספרים הרבה אין קין, ומי הוא זה אשר תשיג ידו להיות כל הספרים נמצאים אצלו, אבל על ידי האסופות נוכל לצאת מעט ידי חובתנו. וכו', ודאי הגמור, יותר טובים לנו אלו הספרים של אספות מכל חבורי הפלפולים והחריפות.

וכבר מצינו כן בדברי הראשונים במעלת ענין זה, כמש"כ הרמב"ן בהקדמה (לדינא דגרמי) וזה לשונו: אספתי אותן כפי יכולתי אל מקומן, ויש לנו בזה תועלת להועיל תועלת גדולה או קטנה, כי אם לא יהיה בדברינו רק השנות הדברים, לא הפסדנו טורחנו ועמלנו אצל היודע ועד נאמן, אולי יישר בעיניו וימצא בהם דבר נכון או מזומן עכ"ל. וכן בחת"ס (יו"ד קצח) כ' בזה"ל, ואם אינני אלא מעתיק דברי הראשונים די לי בזה כמ"ש רמב"ן בדיני דגרמי עכ"ל.

וברבינו ירוחם בהקדמתו כ' בזה"ל: 'כי לא דבר מלבי, רק אני כמעתיק דברי הגדולים אשר עברו לפני, והסדור שסדרתי ויסדתי, מי יתן והייתי משיג תוכן דבריהם וכוונת מאמריהם' עכ"ל.

וכן בחוות דעת (בהקדמה) כ' בזה"ל: 'אם אולי לא אהי בחיבור זה רק כדולה חספא, מ"מ אולי ישכח מאן דמשכח מרגניתא תותי, ובודאי יש שכר מהשי"ת כאשר ימצא מרגליות בתורה מחמת החספא דדלינא'.

וביותר, כי מקום גדול הונח להתגדר בייחוד ספר זה, אשר כשמו כן הוא בהבאת 'לשון הקודש' של רבותינו הראשונים והמפרשים בדיוק רב. כי יש אשר יבא בדרך זו לעומק הסוגיא ורוב ענפיה, אחר עיונו בדברי המפרשים ובצחות לשונם, ובזה ישכיל להבין ולירד לשורשי הדברים וגודל הבנתם. אף שאר הלומדים ימצאו בו מבוקשם, לדעת היקף הענין מהיכן יבואו שורשיו, לאן ישלח ענפיו, ואיה יצמחו פירותיו.

וזאת למודעי: < כי אין לסמוך על הדברים הלכה למעשה, כיון שלא תמיד הובאו מסקנת הדברים. < הציונים לספר בעלי הנפש בד"כ זה ממהדו' בוקולד. < הערכים על עניני 'חזקה' הובאו בספר על 'רוב וחזקה'. < הספר הינו בחינת 'יין ישן בקנקן חדש', כיון שחלקו יצא בשנת תש"ע בשם 'תורת חיל', וכעת בא עם הרבה שינוים והוספות.

אשא עיני אל ההורים ואפתח פי בהודאה וברכה מעומקא דליבא להורי היקרים א"מ הג"ר יוסף מנחם שליט"א וא"מ מרת חנה תחי, אשר ליבם פתוח כאולם ובמסירות נפש גדלוני והנחוני בדרך התורה ויראת ה', לא חסכו ממני מאום ונטלו ממני עול דרך ארץ, למען אוכל לישב ולעמול על התורה בשקט ובשלום, בבחינת שלי שלהם הוא, ועל כל זאת עוד הוסיפו טובה על טובה, לסייע בעין טובה ובנפש חפצה בהוצאת חיבור זה, יתן ה' ויראו רוב ברכה וטובה בכל עמלם, לרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם.

תבענה שפתי ברכה ותהילה למו"ח הג"ר סער מיזל שליט"א שהרבה מן העינים נתלכנו עמו בצוותא, ואף זכני שעבר על חלקים מן הספר. ולחמותי מרת לאה שתחי, אשר עומדים לעזרתינו במסירות נפלאה בכל עת, ועל ידם מתאפשר לי לישב ולעסוק בתורה מתוך השקט ושלום, יתן ה' שיזכו לראות דורות ישרים עוסקים בתורה ועושים רצון ה', וירו נחת מכל יוצאי חלציהם.

אודה בזאת להגאון רבי שמואל הרמן שליט"א ראש כולל 'שוטנשטיין' פעיה"ק ירושלים, על שנהג בי טובת עין וספר זה נערך בין כותליו. יזכה ה' בכפל כפליים לראות ברכה והצלחה ורוב טוב בקיום התורה ובכל עמלו ופועליו. כמו"כ אודה לקרן 'עמל תורה' לעידוד מחב"ס.

רחשי תודה והוקרה לנגיד הנכבד רודף צדקה וחסד הרב מיכאל לוי הי"ו, ורעייתו מרת אוולין תחי, על עזרתם בנפש חפצה בהוצאת הספר, יה"ר שיוסיפו לרוות נחת ואושר מתוך בריאות הגוף והרחבת הדעת, הון ועושר בביתם צדקתם עומדת לעד.

ברכה מעומקא דליבא ליד"נ החברותא הרה"ג רבי עקיבא פלס שליט"א אשר בצוותא נלמדו הדברים, ורב חלקו וחילו בספר זה.

ברכה מיוחדת לאחי הרה"ג רבי חיים ליינר שליט"א עורך 'תורת ראשי הישיבות' שהקדיש רבות מזמנו וכישוריו עבור ספר זה, והעביר את שבט ביקורתו על כולו.

כמו"כ יבורך מן שמיא האי גברא רבה אשר פקע שמיא כמרא דכוליה תלמודא שהיטיב עמי בעברו על כל הספר ואף הוסיף בו הערותיו וגודל ידיעותיו.

שלמי תודה להרב הגאון רבי אברהם ברנר שליט"א, אשר נאות במאור פנים להקדיש מזמנו עבור חיבור זה.

אזכיר בברכה חסד נעורים להר"ר בנימין מור שליט"א, אשר ידיו רב לו אף בספר זה, וחכמתו עצתו ותושייתו הם אשר הביאוני לברך על המוגמר.

ובצאתי מן הכרך אתן שיר ושבח לבורא עולם שהגיעני עד הלום ובחסדו ובחמלתו יתברך עלי זכיתי לברך על המוגמר, אפרוש כפי לאל נורא עלילה בהודאה על העבר ובתחינה על העתיד שלא יסיר חסדו ואמתו מאתי כל הימים ויהיו הדברים מקובלים בבי מדרשא קמיה רבנן, ויזכיני יחד עם נו"ב מנב"ת מרת חפציבה תחי אשר כל חפצה ומאווייה לענין זה שאוכל לעמול ולעסוק בתורה ולהמשיך לעשות חיל, שנוכה לרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלצנו שלא תמוש התורה הזאת מפינו ומפי זרענו עד עולם אמן.

היטיבה ה' לטובים

למעלת כבוד הרב הנכבד רם המעלה איש אשר רוח בו

העוסק בתורה אוהב תומך ומחזק ידי לומדיה

הרב מיכאל לוי הי"ו

ידיד בית אבא

ורעייתו מנב"ת מרת אוולין תחי'

אשר בעזרתם יצא חזון זה אל הפועל בסדרת הספרים 'זוה לשוננו'

ואף עתה נשאים לבם להמשיך במפעל זה ולתמוך בעין טובה

ברוח נדיבה ובסבר פנים יפות

יברך ה' חילם ופועל ידם תרצה

ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלוקי ישראל

זכות התורה ולומדיה תעמוד להם ולב"ב בכל אשר יפנו

לראות ברכה בעמלם בטוב ובנעימים כל הימים

לעילוי נשמת

הר"ר חיים ברוך ב"ר דב זצ"ל

נלב"ע כו' כסלו תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון עולם

דו"ז מרן הגאון רבי יששכר ב"ר יעקב מאיר זצוק"ל

זקיני הר"ר יהושע ב"ר יוסף ליינר זצ"ל

זקנתי הרבנית מרת אילה ב"ר יעקב צולק ע"ה

חו"ז הר"ר עמנואל ב"ר יצחק מיזל זצ"ל

חו"ז הרבנית מרת אסתר בת הג"ר שמואל אהרן פינקל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הבה"ח אברהם פרנס זצ"ל

ע"י קרן דעת אברהם לעידוד לימוד טהרות

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן הפרקים

א	מקוה	פרק א
טז	מעיין	פרק ב
כה	מעיין הפסול	פרק ג
נד	שאובין	פרק ד
עב	ג' לוגין	פרק ה
פז	כלי הפוסל בשאובין	פרק ו
קא	שינוי מראה	פרק ז
קב	זוחלין	פרק ח
קמא	טבילה בטיט	פרק ט
קנא	טבילה בשאר תולדות המים	פרק י
קסא	טבילה בשלג	פרק יא
קעג	המשכה	פרק יב
קפה	השקה	פרק יג
רו	טבילה	פרק יד
ריז	מפתחות	
רכה	מילואים	

תוכן הענינים המפורט

פרק א

א. מקוה.....

א. מקום המקוה.....

[א] באשבורן [ב] פי' לשון אשבורן [ג] מהות האשבורן [ד] צורת האשבורן [ה] כשהמים רדופים [ו] על הגג [ז] חיוב בניית מקוה

ב. שיעור מקוה.....

[ח] מקור דין מ' סאה [ט] מקורו מהתורה [י] מדאורייתא או מדרבנן [יא] מ"ס במשקל או במדה [יב] שיעור למהדרין [יג] שיעור קורטוב [יד] שיעור מ"ס לבינוני [טו] שיעור טבילה לאדם גדול [טז] שיעור טבילה לקטנה [יז] דין רובו כולו בשיעור מקוה [יח] שיעור אמה על אמה [יט] גודל האשבורן [פ] מ"ס לרוחב [כא] שיעור גובה המים – מידת זרת [כב] ענין שיעור מ"ס

ג. מקוה שמימיו מרודדין.....

[כג] מקור הדין [כד] הוספת שאובין כשמרודדין - פלוגתת הרא"ה והרשב"א [כה] להלכה [כו] ביאור הפלוגתא [כז] במעיין

פרק ב

מעייין.....

א. שיעורו.....

[כח] השיטות דסגי בכל שהוא [כט] השיטות דבעי' מ"ס [ל] חילוק דין מ"ס במעיין ממקוה [לא] להסוברים דבעי' מ"ס מה"ת או מדרבנן [לב] מדרבנן לכו"ע בעי' מ"ס [לג] ראיות [לד] רא' מגל שנתלש [לה] מידת שיעור כל שהוא [לו] הפלוגתא היא בננס [לז] צירוף למ"ס במעיין [לה] טבילה לחצאין במעיין

ב. מקום המעיין.....

[לט] אשבורן במעיין [מ] בד' הרא"ה

ג. מעלתו.....

[מא] מעלת מעיין ממקוה [מב] בד' הירושלמי [מג] לכתחילה [מד] דעת החת"ס

פרק ג

מעייין הפסול ..... כח

א. פתיחה ..... כח
[מה] הסימניםב. מעייין שנפסק ..... כח
[מו] דינו [מז] סתירת ד' המהר"קג. מעייין שהעבירו ע"ג השוקת ..... כט
[מח] מקור הדין [מט] חילוק ריבה עליו שאובין [נ] ביאור ד' הר"ש [נא] ביאור ד' הרא"ש [נב] חילוק תיבה ושדה שבים [נג] אמאי ליכא השקה [נד] דעת הרמב"ם [נה] מים היוצאים מן הכלי - ד' הרשב"א [נו] טבילה ע"ג השפהד. מעייין שהעבירו ע"ג בריכה ..... לג
[נז] מקור הדין [נח] הטעם - ד' הר"ש [נט] בריכה מלאה או ריקנית [ס] חזר והמשיכו [סא] חילוק טבילה בנהר מבריכה [סב] חילוק מרבו הנוטפין [סג] רוב מי בריכה [סד] ידיעת יציאת המיםה. מעייין שהעבירו ע"ג הספסל ..... לו
[סה] מקור הדין [סו] בטעמא דחשוב כמקוה [סז] חילוק ע"ג ואחריהן [סח] בחילוק ספסל מכלים [סט] דין ספסל לר' יהודה [ע] אמאי לא חשיב הויתו במק"טו. המשיך את המעיין ..... לח
[עא] מקור הדין [עב] הטעם [עג] ביאור ד' הרמב"ם [עד] ביאור שיטת הרא"ש [עה] ביאור ד' הר"ש [עו] להר"ש הפסול מה"ת או מדרבנן [עז] היסב כל המעיין למק"א להר"ש [עח] רבו הזוחלין להר"שז. רבו הנוטפין על הזוחלין ..... מב
[עט] מקורו [פ] חילוק נוטפין משאובין [פא] אמאי ל"א קמא קמא בטיל [פב] לענין מים חיים [פג] נוטפין וזוחלין מחצה על מחצה [פד] באין כדי טבילה בזוחלין

מה ..... **ח. מים מוכין** .....
 [פה] מקור הדין [פו] הטעם [פז] השגות ע"ד הר"ש [פח] פסול לגבי מה [פט] הופשר וחזר ונצטנן

מז ..... **ט. מעיין המזב** .....
 [צ] מקור הדין [צא] הטעם [צב] מעיין המזב אחת לכמה [צג] מזב במקוה

מח ..... **י. החופר בצד הנהר והמעין** .....
 [צד] מקור הדין [צה] הטעם [צו] חילוק חופר בצד מעיין לים – ד' הכס"מ

נ ..... **יא. מעיין המטפף** .....
 [צז] מקור הדין [צח] טעמו [צט] דעת הטור [ק] גדר נוטפין

נא ..... **יב. בארות** .....
 [קא] אם דינו כמעין

נב ..... **יג. ים הגדול ושאר ימים** .....
 [קב] מקור הדין [קג] טעמא דר"י [קד] גדר ים הגדול [קה] דינם כמעין לגבי כ"ש

פרק ד

נד ..... **שאובין** .....

נד ..... **א. מקורו וטעמו** .....
 [קו] מקורו [קז] טעמו

נד ..... **ב. מדאורייתא או מדרבנן** .....
 [קח] שיטת ר"ת [קט] שיטת ר"י [קי] שיטת הרמב"ם [קיא] שיטת הרשב"א
 [קיב] שיטת הר"ש [קיג] שיטת המחבר [קיז] שיטת הרמ"א [קטז] ראיות דפסול
 מה"ת [קטז] ראיות דכשר מה"ת [קיז] ביאור הפלוגתא [קיח] חילוק כולו מרובו
 שאובין [קיט] חילוק בצורת השאיבה [קכ] להלכה

סה ..... **ג. אופנים דליכא פסול שאובין** .....
 [קכא] מקוה של מ"ס [קכב] לכתחלה [קכג] שאובין באיכא כ"ש במעיין [קכד] שאובין במעיין פחות מ"ס – להסוברים דבעי מ"ס [קכה] במי גבאין

- ד. זמן נתינת שאובין ..... סז
 [קכו] בסוף מה"ת או מדרבנן [קכו] שיעור הפסול לתחילה ולסוף
- ה. גדרי שאובין ..... סח
 [קכח] רוב מים כשרים וספק שאובין [קכט] נאמנות גוי על הכשרות [קל] מקוה שהיתה חסרה ואינו ידוע איך התמלאה [קלא] מי פירות
- פרק ה
ג' לוגין מים שאובין ..... עב
- א. חומרתו ..... עב
 [קלב] מקורו [קלג] מה"ת או מדרבנן [קלד] הטעם בדרבנן [קלה] גדר האיסור מדרבנן
- ב. נפלו שני לוג ומחצה ..... עד
 [קלו] מקורו [קלז] אם דוקא כשתרוויהו הוי מ"ס – ג"ל ומ"ס בבת אחת [קלח] גדר שיעור מילואו ועוד [קלט] במקוה שמעל מ"ס [קמ] שיעור המים לדלות [קמא] אם ג"ל פוסל בכל המים
- ג. ג' גומות במקוה ..... עז
 [קמב] מקור הדין [קמג] אם דוקא ג' גומות [קמד] ג"ל בגומא העליונה לבדה [קמה] ביאור שי' ר"ש [קמז] השמטת הטור והשו"ע
- ד. ספוג שנפל למקוה ..... עט
 [קמח] מקור הדין [קמט] טעמו [קנ] ג"ל בעין בספוג [קנא] דעת הרמב"ם [קנב] אופן נפילת הספוג
- ה. ג' מקואות של כ' סאה ..... פ
 [קנג] מקורו [קנד] חילוק מהצד לאמצע [קנה] ביאור ד' הר"ש [קנו] ביאור הרא"ש [קנז] השאוב נמי הוכשר [קנח] גובה הכתלים [קנט] אמאי דוקא שלשה [קס] עומק הבור בשלשתם [קסא] אמאי חישנן שנתחבר קודם עם הפסול
- ו. דין כוונה ..... פג
 [קסב] מקורו [קסג] טעמא דר"ע [קסד] חילוק ג' כלים מד' ופחות מלוג בא' מהכלים [קסה] פי' נתכוון לרבות [קסו] טעמו [קסז] מקוה שלם מכלים קטנים

ז. אופני פסול ג' לוגין ..... פד
 [קסח] במעיין [קסט] ג"ל שבאו מכח אדם [קע] ג"ל בהויתו ע"י טומאה [קעא]
 פחות מג"ל להשלים למ"ס

פרק ו

פז ..... כלי הפוסל בשאובין

פז ..... א. חומרתו וטעמו
 [קעב] חומרתו [קעג] טעמו

פז ..... ב. הניח כלים תחת הצינור
 [קעד] המקור [קעה] פי' תחת הצינור [קעז] הניח לשם קבלת גשמים [קעז] ביאור
 כלים גדולים [קעה] ביאור כלים קטנים [קעט] גדר שוכח [קפ] פי' נתפזרו העבים
 [קפא] שיטת הרמב"ם

פז ..... ג. אופני כלים
 [קפב] כלי שנעשה לשמש עם הקרקע [קפג] ביאור החילוק בין כלי לקב"ט
 משאובין [קפד] טיטרוס- כלי לשעה [קפה] כלי שאינו עשוי למים [קפז] כלי
 שבור [קפז] הבאת מים ע"י אדים

פז ..... ד. צינור שיש לה לבזבז
 [קפב] כלי שנעשה לשמש עם הקרקע [קפג] ביאור החילוק בין כלי לקב"ט
 משאובין [קפד] טיטרוס- כלי לשעה [קפה] כלי שאינו עשוי למים [קפז] כלי
 שבור [קפז] הבאת מים ע"י אדים

פז ..... ה. צינור של עין ושל חרס
 [קצא] מקורו [קצב] פי' הצינור [קצג] פי' לשון חלחול [קצד] ירד לתוכו עפר
 ונכבש [קצה] אם הפסול בכל הצינור [קצו] דין שני צדדי הצינור [קצז] כלי שאינו
 עשוי לקבלה5 [קצה] גדר הכוונה בנעשה לקבלה

פז ..... ו. מלוי הכלי לדעת אדם
 [קצט] מקורו [ר] ביאור ההו"א [רא] ביאור מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע [רב]
 גדר דעת במניח קנקנים [רג] נתמלא לדעת עכו"ם [רד] נתמלא לדעת חש"ו

פרק ז

שינוי מראה

- קא ..... שינוי מראה
- קא ..... א. מקורו וטעמו
[רה] מקורו [רו] טעמו [רז] פסולם מחמת עצמים או מחמת המעורב
- קב ..... ב. פסול מדאורייתא או מדרבנן
[רח] מדאורייתא [רט] דעת הראב"ד – נוסחאות [רי] דעת רש"י
- קד ..... ג. שינוי מראה במעיין
[ריא] אינו נפסל בש"מ [ריב] דעת הראב"ד – נוסחאות [ריג] ביאור החילוק בין מקוה למעיין [ריד] ביאור הרשב"א [רטו] ראיות [רטז] מעיין שרבו עליו שאובין
- קז ..... ד. שינוי מראה בים
[ריז] מקור הדין [ריח] שיטת התוס' [ריט] שיטת הרמב"ם [רכ] ד' הב"י
- קט ..... ה. ג' לוגין שנפלו כשנשתנה מראה
[רכא] מקור הדין [רכב] ביאור שיטת הר"ש [רכג] צירוף לשיעור מ"ס [רכד] דעת הרמב"ם [רכה] להלכה [רכו] הטעם [רכז] נפלו ג"ל ואח"כ נשתנה המראה [רכח] ג"ל בתחלה שנשתנו מראיו
- קיב ..... ו. גדרי הפסול
[רכט] שיעור בשינוי המראה [רל] שינוי המראה ליין או ממים [רלא] חילוק שיי"מ משאובין [רלב] שינוי טעם וריח [רלג] שינוי מראה במי גבאים [רלד] ספק שינוי מראה [רלה] קבל"ט בנשתנה המראה
- קיד ..... ז. שינוי מראה חלקי
[רלז] נשתנה מראיו ונשאר מ"ס מראה מים [רלז] נשתנה מראה חציו ונפלו ג"ל במקום המים [רלח] נשתנה החלק העליון
- קטו ..... ח. דברים הפוסלים בשינוי מראה
[רלט] דוקא בנתערב גוף המשקה [רמ] מקוה שנשתנו מימיו מחמת עצמו [רמא] מי צבע [רמב] נשתנה מחמת אוכל [רמג] נשתנה מחמת סיד וסבון [רמד] נשתנה מחמת דיו [רמה] נפלו יין וצבע כאחת [רמו] עומד לחזור למראה מים
- קיח ..... ט. הכשר שינוי מראה
[רמז] המשכה [רמח] המשכת מי מעיין [רמט] השקה [רנ] סם המחזיר למים

פרק ח

זוחלין

- קב ..... א. מקורו ופירושו
 [רנא] מקור הדין [רנב] מקור מהתורה [רנג] פי' לשון זוחלין
- קכא ..... ב. חומרתו וטעמו
 [רנד] מה"ת או מדרבנן [רנה] טעמו
- קכב ..... ג. במעייין
 [רנו] מקור הדין [רנז] טעם החילוק ממקוה
- קכג ..... ד. אופניו
 [רנח] מהיכן זוחלין [רנט] זחילה לתוך המקוה [רס] זחילה מצד לצד [רסא] זוחלין בגל שנתלש [רסב] זוחלין מעל מ"ס [רסג] זוחלין מכח הטובל [רסד] שעת הזחילה כשטובל [רסה] זחילה ממקוה למקוה [רסו] זחילה החוזרת [רסז] זחילה בים [רסח] זחילה בנהרות [רסח*] ג' לוגין שאובין בזוחלין [רסט] זוחלין לטב"י וכלים [ער] זחילה בשאר טבילות [רעא] השקה בזוחלין [ערב] להשלים למ"ס
- קל ..... ה. זחילה שאינה ניכרת
 [רעג] פלוגתת הראשונים [רעד] ביאור החילוק [רעה] הרשב"א לשיטתייהו [רעו] בראי' הרשב"א [רעז] בבלוע באבנים [רעה] שיעור הזחילה [רעט] זחילה ניכרת על פני המים [רפ] אופן הבדיקה
- קלד ..... ו. הכשר זחילה
 [רפא] סתימת זחילה במק"ט [רפב] בבור של הגשמים [רפג] הכשר בזחילה למעלה ממ"ס [רפד] בחילוק מצמצם מהכא [רפה] מניעת זחילה בעתיד [רפו] סתימה בניקוי המקוה [רפז] מעמיד דמעמיד במקב"ט [רפח] סתימה בגומי [רפט] פקק עם הברגה [רצ] פקק מתכת [רצא] סתימה בפשתן ונייר
- קלח ..... ז. שימוש בפילטר
 [רצב] פעולת הפילטר [רצג] זחילה בפילטר [רצד] זחילה שאינה ניכרת בפילטר [רצה] פסול שאובין בפילטר [רצו] פסול הוויתו ע"י אדם [רצז] חילוק פילטר מחורי המערה [רצח] חילוק פילטר ממקל מלאה משקין [רצט] פילטר לאנשים

פרק ט

טבילה בטיט

- קמא .....
 א. מקורו ופירושו .....
 [ש] מקור הדין [שא] פי' לשון טיט הנרוק [שב] טיט רך או יבש [שג] גדר שוחה ושוחה [דש] טעמו
- ב. שיעור המים והטיט .....
 [שה] שיעור המים [שן] שיעור הטיט – דעת הר"ש [שז] דעת הטור [שה] דעת הרמב"ם [שט] דין צירוף לר"י [שי] העפר שבטיט [שיא] טבילה בתוך הטיט
- ג. טיט שמימיו צפין ע"ג .....
 [שיב] משום מים מקדמין [שיג] שיעור המים
- ד. הציצה בטיט .....
 [שיד] מקור הדין [שטו] פי' מים מקדמין [שזז] דעת הרמב"ם [שיז] באיזה טיט מהני [שיח] באדם
- ה. טבילה ע"ג טיט .....
 [שית] טיט בקרקעית [שכ] אמאי ל"א מים מקדמים [שכא] הגבהת הרגלים [שכב] רגליה היו לחות

פרק י

טבילה בשאר תולדות המים

- קנא .....
 א. נהרות .....
 [שכג] מקור הדין [שכד] להלכה [שכה] זמן הטבילה בנהרות [שכז] גדר נהרא מכיפיה מיבריך [שכז] חילוק נהר ממעיין
- ב. דבר שבריתו מן המים .....
 [שכה] מקור הדין [שכט] פי' יבחושין אדומים [של] טעמו [שלא] חילוק שלג מיבחושין [שלב] אמאי ליכא פסול שינוי מראה [שלג] בהכל יבחושין [שלד] דעת הרמב"ם [שלה] אם בעינן לרסק
- ג. עינו של דג .....
 [שלז] מקורו [שלז] פי' עינו של דג [שלה] אמאי ליכא פסול שאובין [שלט] במעובד [שמ] מציאות הטבילה [שמא] אמאי ליכא פסול טומאה

ד. באויר ..... [שמב] מקור הדין [שמג] הטעם [שדמ] מדאורייתא או מדרבנן [שמה] במעיין [שמו] בשוכנים על דבר תלוש
 קנט

פרק יא

טבילה בשלג ..... קסא

א. מקורו ופירושו ..... [שמז] מקור הדין [שמח] פי' לשון מעלין [שמט] שלג אינו משקה ואינו אוכל [שנ] מציאות השלג
 קסא

ב. שיעורו ..... [שנא] דעת הרא"ש [שנב] דעת הראב"ד [שנג] דעת רש"י [שנד] דעת המרדכי [שנה] אמאי ליכא פסול יד"א [שנו] דעת הרמב"ם
 קסב

ג. פסול שאובין בשלג ..... [שנז] אנשי מידבא [שנח] דעת הראב"ד [שנט] בדעת הרז"ה [שס] דעת הרא"ש [שסא] ג"ל שנפלו לשלג
 קסו

ד. הכשר השלג ..... [שסב] הפשרה [שסג] דעת הראב"ד [שסד] דעת הרמב"ם [שסה] בהפשר [שסו] הפשרה ע"י שאובין [שסז] הפשרה ע"י ברזל [שסח] חילוק שלג מיבחושיין
 קסח

פרק יב

המשכה ..... קעג

א. הדין וטעמו ..... [שסט] מקור הדין [שע] טעמא דהמשכה [שעא] שיעור ההמשכה [שעב] אי ההמשכה מהני לעולם
 קעג

ב. אופן ההמשכה ..... [שעג] בהולך אנה ואנה [שעד] אם בעי' קו ישר [שעה] אם דוקא ע"ג קרקע [שעו] באויר [שעז] ע"ג שלג ומלח [שעה] שבירה כהמשכה [שעט] כשהמים מחוברין לשאובין [שפ] המשכה לשלג
 קעה

- ג. רבייה והמשכה ..... קעח
 [שפא] מקור הדין [שפב] להלכה [שפג] רוב ביחס לשאובין או למקוה [שפד]
 שיעור הרוב [שפה] מקום הרבייה וההמשכה [שפז] ביאור הענין בתרוויהו [שפז]
 אי בעינן שיתערבבו [שפה] נפלו ביחד [שפט] המשכה לפני הרבייה [שצ] המשיך
 את כולה [שצא] המשיכה כולה שלא בכוונה [שצב] לכתחלה
- פרק יג
- השקה ..... קפה
- א. מקורו ופירושו ..... קפה
 [שצג] מקור הדין [שצד] מקור מהתורה [שצה] פי' לשון השקה
- ב. טעמו ..... קפו
 [שצו] זריעה [שצז] כטבילה [שצה] חיבור
- ג. אופניו ..... קפח
 [שצט] דוקא במ"ס - מי גבאים [ת] בנגיעה [תא] שיעור הנגיעה לשאובין - אם
 בעי' זריעה [תב] למקוה מושקת [תג] בשבת [תד] חם בצונן [תה] מתוקים
 במלוחים [תו] שתה מים טמאים והקיאם [תז] דוקא כשהטמאים הושקו
- ד. נפסקה ההשקה ..... קצא
 [תח] פלוגתת הראשונים [תט] שיטת הרמב"ם [תי] שיטת הר"ש [תיא] ביאור
 המחלוקת [תיב] חילוק בין דאורייתא לדרבנן [תיג] להלכה
- ה. השקה לפסול הוויתו ..... קצד
 [תיז] מקור הדין [תטו] פלוגתת הראשונים [תטז] דעת השו"ע [תיז] חילוק
 ממשיך מהמעייין [תיח] השקה להוויתו בנסתם הנקב [תיט] הוויתו בשעת
 הטבילה [תכ] הכשרת מקוה ע"י דבר המק"ט
- ו. השקת מקוה למעייין ..... קצו
 [תכא] מקור הדין [תכב] שיטת הטור [תכג] שיטת תרומת הדשן [תכד] שיטת
 הרמב"ם [תכה] שיטת החזו"א
- ז. נתן סאה ונטל סאה ..... קצח
 [תכו] מקור הדין [תכז] עד רובו [תכח] מיירי במי פירות או בשאובים [תכט] דעת
 הראב"ד - נוסחאות [תל] שי' הרמב"ם רק לכתחלה [תלא] טעם הרמב"ם [תלב]

להראב"ד ברובו פסול מדרבנן [תלג] להראב"ד באופן של"ש מראית העין [תלד] במעיין

ח. תיקון המקוה לשי' הראב"ד ..... רא
 [תלה] בהמשכה [תלו] אוצר השקה מתחת לאוצר ההשקה [תלז] אוצר השקה מתחת למקוה [תלה] שיטת החת"ס [תלט] דעת החזו"א

פרק יד

טבילה ..... רו

א. חלות הטבילה ..... רו
 [תמ] בעליתו מהמקוה [תמא] ראיות לד' הכס"מ [תמב] השגות ע"ד הכס"מ [תמג] ביאור ד' הכס"מ [תמד] שיעור היציאה [תמה] בכלים

ב. גדר הטהרה במקוה ..... רט
 [תמו] אמאי המים לא נטמאים [תמוז] דין באין כאחת בטבילה [תמח] מהות הטבילה [תמט] טהרה לעתיד [תנ] כוונה בטבילה

ג. טובל ושרץ בידו ..... ריד
 [תנא] מקור הדין [תנב] טעמו [תנג] טומאה קלה וחמורה [תנד] נגע בעליתו

פרק א

מקוה

- א. מקומו
 ב. שיעורו
 ג. מקוה שמימיו מרודדין

א. מקום המקוה

[א] באשבורן

אי' בתורת כהנים (שמיני פרשתא ט) אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין, המעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן.
 ובראבי"ה (תתקצא) כ' וכיון שמצינו מקוה חסר, שנקרא על שם קיווי מקוה.
 וכן במרדכי (שבועות ר"ס תשמה) כ' דמקוה אינו נקרא אלא באשבורן כדכ' (בראשית א, י) יקוו המים אל מקום אחד, כלומר וכה"ג מפרשינן בקרא דכ' מקוה. וכן ביראים (כו) כ' מקוה אינו נקרא אלא א"כ ישנן באשבורן כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד אלמא דבר שהוא במקום אחד שאינו זוחל נקרא מקוה.

[ב] פי' לשון אשבורן

כ' בערוך (ערוך אשבורן, הו"ד בשו"ע רא, ב) מקום מקושר ינחו המים בו ויעמדו הוא אשר יקרא אשבורן.
 וברש"י (פסחים מב, א ד"ה האשבורן) כ' לשון שבירה שמשתבר הקרקע, ויש בקעין שהמים נאספים ושוהין בתוכם. וכן רש"י (ע"ז עב, א) כ' אשבורן, בקיע ארץ מליחה שנתבקעה ונקוו שם מים.
 ובט"ז (סק"ד) כ' שאשבורן הוא לשון קערה.
 וברמב"ם (פה"מ א, ז) כ' והנה אותה אשר יקרא זוחלין לא יטהרו, ואמנם יטהרו במקום מקוער ינחו המים בו ויעמדו, הוא אשר יקרא אשבורן. וכן ברמב"ם (טהרות ה, ט) כ' דאשבורן הוא המקום המקוער אשר ינחו בו הדבר הנוזל ויתקבץ.
 ובריב"ש (ר"ס רצב) כ' צריך שהמים המערבין שני המקואות הם מערבין אותם בהשקט, בעומדם במקומם הטבעי, שזהו אשבורן.
 וברע"ב (אהלות ג, ג) כ' אשבורן - מקום מכוונס כמו בתוך גומא.

[ג] מהות האשבורן

כ' בתרגום (בראשית א, י). ובשמיני יא, לו) מקוה מים, בית כנישות מיא. ובמקוה מים (ח"א כז, ג) כ' ע"ד, דהיינו שהמים יהיה כנוס כמו בבית שיש לה מחיצות סביב.

ובאבני נזר (י"ד רעא, ד) כ' דטהרת מי מקוה מטהר אינו רק המים לבד, רק הקרקע שמתקבצים שם המים, ותרגום מקוה מים בית כנישת מיא. וע"ע להלן בסיבת הפסול בד' החלקת יואב [רנה].

ובחזו"א (תניא י, יב) כ' דאשבורן לא מקרי אלא כל שיש לו כתלים סביביו וכמו שפרש"י (פסחים מב, א). ומ"מ אין זה הכרח, ולענין אשבורן חיבור ודאי אף בליכא דפנות חשיב חיבור, ומ"מ לענין מקוה אפשר דבעינן דפנות דוקא, וכל ענין אשבורן לחזק קיבוצן שיהיו כמוצק אחד של מ"ס, ומ"מ שפיר י"ל כל שאין כתלים מקיפין אותן לא חשיב מוצק אחד של מ"ס, ולפ"ז י"ל דאף למאן דמכשיר מקוה של שלג מ"מ בעינן שיהי' מונחים בעמק שכתלים מקיפין אותן וצ"ע. וע"ע **במקוה מים** (סי' כז) ע"ד.

ובתשב"ץ (ח"ג סי' לד) כ' שאם המים צפים מהמקוה וכתלי החדר שבו המקוה הם סמוכים להמקוה, והכתלים מעכבין זחילתן אז המקוה כשר. **ובלחם ושמלה** (שמלה ס"ק פח) כ' דבאיסור תורה יש להחמיר כד' התשב"ץ.

ובט"ז (ס"ק ב) כ' באשבורן פי' שהם קבועים וקיימים בבור או ע"י גדר שעושה סביבם.

[ד] צורת האשבורן

כ' **הב"י** (רא, א. ובכס"מ רפ"ד) דמשמע בפרק עושין פסין דהני אמה על אמה ברום ג' אמות במרובע הוא ולא בעיגול. **והגר"א** (ס"ק ח) כ' כן משמע בעירובין (יד, ב). **ובמקוה טהרה** (ס"ק ג) כ' ע"ד הב"י, צע"ג למה הוצרך רבינו להביא ממרחק לחמו, דהא ממקומו הוא מוכרע, דאי ס"ד דאמה על אמה היינו בעיגול א"כ אין השיעור מכוון למ"ס, ובאמת אמרו ששיעורו חכמים שאין גופו של אדם עולה בפחות ממ"ס א"ו דמיירי במרובע.

ובלחם ושמלה (שמלה ס"ק ג) כ' צ"ע מהיכן למדו חז"ל דצריך להיות אמה על אמה במרובע, והלא התוס' כתבו דגוף האדם אינו מחזיק אמה והא דבעינן מקוה רוחב אמה כדי שיכנוס בריוח עם זרעותיו דאין נדבקין לגופו א"כ הרי עכ"פ אמה על אמה בעיגול הי' די. ולפמ"ש בתוס' הטעם דסגי בגובה ג"א מים משום דירכין ראשו, י"ל דחז"ל ברוב חכמתם שיערו דטבילה הגונה וראוי, דהיינו שלא יטבע לגמרי במים ברדתו לתוכם, וגם שיעלו אח"כ ויכסו ראשו במה שירכין, אך מעט לזה צריכין להיות המים אמה על אמה מרובע דוקא וברום ג"א. **ובמהרש"ם** (ח"ח יו"ד סי' קפב) כ' מהרמב"ם (פיה"מ אהלות ג, ז) של"מ כן.

ומ"מ כ' **במהרש"ם** (ח"ד קיד ד"ה סוף דבר) פוק חזי מה עמא דבר שנהגו בכל תפוצות ישראל לעשות מקום מרובע, והדבר מבואר בשל"ה (שער האותיות אות ק' בדיני טבילת עש"ק) דתמונת המקוה הוא כמו מ' סתומה, וכ' שם בשם מהרמ"ק הטעם עפ"י הקבלה ע"ש. ובדבר הנוגע לטהרות נפשות ישראל בודאי מהראוי לתקן שיהי' נכון גם ע"פ הקבלה, אם כי לא נודע לנו שורש בנגלה, ומ"מ בדא"א בע"א אינו מעכב, והועד לפני בהיות פה לרב הי' עגולה. **ובמקוה מים** (סי"ט טו) כ' דכך נהגו בכל תפוצות ישראל.

[ה] כשהמים רדופים

כ' **הרבינו ירוחם** (נכ"ו ח"ה דף רכה ע"ד) אע"פ שהמים רדופים, ואשה יכולה לטבול בהם כדג זה שהוא במים, ומים חופין מלמעלה והן עולין עליה בזמן שמקיימה את עצמה כדג, עולה לה טבילה, בין מכוונסין בין רדופין, בזמן שיש בה באמה מ"ס. כ"כ רב נטוראי.

ובב"י (קצח, לז) כ' ע"ד הר"י, וגם הר"ן ז"ל בתשובה (ס"ס סו), ומ"ש עוד האוסר כי בשנמדד אותו מקוה ברום מימיו אי אפשר שכל גופו עולה בהם אא"כ פניה וגופה כבושים בקרקע, ואמרינן התם לא תטבול אלא דרך גדילתה, הא ליתיה כלל, דלא אתמר הכי אלא לאפקי שלא תקפל את עצמה קצתה על קצתה דומיא דמאי דאיתמר עלה דההיא פתחה עיניה ביותר או עצמה ביותר אבל אם היא מתפשטת לגמרי אין לחוש כלל.

ובשו"ת **הרשב"א** (ח"א סי' תתיח) כ' מה שאמרו אמה על אמה ברום ג' אמות לאו דוקא, ושיערו מ' סאה כדי שיעלה בהם כל גופה, ואעפ"י שמימיו מרודדין אם הם בענין שתוכל להעלות כל גופה בבת אחת, שלא תצטרך להתהפך כבינותא עלתה טבילה, ואפי' נשתטחה וטבלה מותר, אלא שיש לחוש לכתחילה שמא לא תשטח יפה כל שהמים מרודדין כ"כ. ובשו"ת **יפה נוף** (קט) כ' דברשב"א י"ל דמיירי במקום רחב אלא שאין המים גבוהין הרבה, וצריכה להשכיב עצמה, אכן דתוכל להשכיב עצמה בשחייה מועטת במקצת מעוקם, כמי שעומדת בשחייה מועטת, אבל בקומה זקופה משמע בודאי שאין לה לטבול כלל, ולהראב"ד והרשב"א אפי' בדיעבד לא עלתה לה טבילה אם שחתה או זקפה יותר מדאי.

ובשו"ת **שואל ונסאל** (ח"ב סי' נא) כ' ע"ד הב"י, איך לא העיר על דברי הרשב"א והרשב"ץ מדברי ר"י והגאונים והר"ן דפלגן עליה, ואדרבה הרואה יראה דנקיט להו כי הדדי כאלו בחדא מחתא.

[1] על הגג

כ' בשו"ת **הרשב"א** (ח"א סי' תת) שאלת מקוה העשוי למעלה על הגג כהלכותיו אם הוא כשר אם לא, תשובה אין הפרש בין שנעשה על הגג בין שנעשה על גבי קרקע, וכל שנעשה בבנין ואינה בכלים כשר, ובית הטבילה שהיא בחול בבית המקדש בגג היה. **וברמ"א** (סוף ס"ק ז) כ' מותר לעשותו על הגג, ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו. **ובשירי טהרה** (תשובה ו דף עה, ב) כ' ובע"כ כיון דהגג הוי מחובר לקרקע הוי בזה כקרקע, ונחשב הכלי כאלו עומד.

[2] חיוב בניית מקוה

כ' בשו"ת **רע"א** (מכתבי רע"א סי' מז) לאחרונה עלי להעיר שעפ"י דת היהודים מחוייבת כל עדה בישראל לבנות לה בית מרחץ על חשבון הקהלה, וגם המועט יכול לכופ את הרוב לזה, גם הזקנים מחוייבים להשתתף בהוצאה זו. ובשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג פח, ב) כ' ע"ד, כמה הלכת' רברב' איכא למשמע מדבריו, א' דהחיוב על העדה, ב' על חשבון הקהלה, ג' גם המועט יכול לכופ את הרוב, ד' גם הזקנים וכו', ויסודתו בקודש בכל אלה, דהא דחיוב על העדה, וגם הזקנים וכו', מקורו בתשו' מהר"י מינץ (סי' ז), והובא להלכה ברמ"א (חוי"מ סי' קסג). וע"ע **באג"מ** (ח"א מא (מב).

ב. שיעור מקוה

[ח] מקור דין מ' סאה

מתני' (א, ז. ה, ו) למעלה מהם מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין, ולמעין להטביל בו בכל שהוא. **ובר"ש** (א, ז) הביא המקור מהתורה כהנים (שמיני ריש פרשה ט) אך מעיין, מעיין מטהר בכל שהוא והמקוה במ' סאה.

ובגמ' (עירובין ד, ב) כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן, אמה על אמה ברום שלש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה. וכן בגמ' (פסחים קט, ב יומא לא, א חגיגה יא, א).

ובבית יוסף (ס"ק א ד"ה צריכה) צריכה שתטבול במי מקוה שיש בו מ' סאה, זה פשוט במסכת מקואות, ובכמה מקומות בתלמוד מהם בסוף עבודה זרה (עה, ב) אך במי נדה יתחטא (במדבר לא, כג), מים שהנדה טובלת בהם, הוי אומר מ' סאה. ובסוף פ"ק דחגיגה (יא, א) תניא ורחץ במים את כל בשרו (ויקרא טו, טז), מים שכל גופו עולה בהם, וכמה הם אמה על אמה ברום ג' אמות, ושיערו חכמים מי מקוה מ' סאה.

[ט] מקורו מהתורה

א. כ' בתורת כהנים (מצורע פרשת זבים פרשה ג) ורחץ במים אפילו במי מקוה, את כל בשרו, מים שכל בשרו עולה להם וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות, נמצאת אתה אומר שיעור המקוה ארבעים סאה.

וכן **כ' הרשב"ם** (פסחים קט, א ד"ה כל) כל בשרו, מדלא כתב בשרו, משמע שכל גופו עולה בהן שאינו נראה אלא כולו מכוסה בהן.

וכן **ברש"י** (פסחים יז, ב ד"ה בקרקע) כ' ודאיכא רביעית דאיכא תורת מקוה עלה למחטין וצנורות, דמדאורי' לא מקבלי טומאה, כדכתיב מקוה מים יהי' טהור ורביעית הויא מקוה מדאורי', דכי כתיב ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי, דנפקא לן מאת כל בשרו, מים שכל גופו עולה בהן.

ב. כ' הראב"ד בבעה"נ (שער המים ב, יב עמ' קמא) כ' קי"ל דמ' סאה מן התורה. וכן **הרשב"א** (בשער המים הביאו הריב"ש רצד) כ' אפילו אדם קטן שכל גופו עולה בפחות מכן לא יטבול בפחות מארבעים סאה שכך קבלו מסיני מים שכל גופו של אדם בנוני עולה, ואפילו חסר קורטוב פסול, שכל ששערו חכמים כך הוא בארבעים סאה הוא טובל. וכן בשו"ת **התשב"ץ** (ח"א סי' יז ד"ה ולענין) דכ' ארבעים סאה וכן אפילו אדם קטן שכל גופו עולה בפחות מכן לא יטבול בפחות מזה השיעור, שמפי השמועה למדו מים שכל גופו של אדם בינוני עולה בהן אפילו בפחות קורטוב פסול שכל שעורי תורה כך הם. ועוד שם (סי' מט) כתב דמדאורייתא בעי מ"ס וכמו שכתב הראב"ד.

ובב"י (ד"ה וכתב עוד) כ' דבעינן אמה שוחקת, וכן מוכח שכל שיעורי תורה להחמיר. **ובשדי חמד** (מערכת טי"ת כלל ד סוד"ה ותמיה) כ' דמדקרי למ"ס דמקוה שיעורי תורה להחמיר, שמעינן דלאדם מיהא מ"ס דמקוה מן התורה הם. **ובישועות יעקב** (רא, ב) כ' דנראה דנפקא ליה דגבי בעל קרי כתיב ורחץ במים כל בשרו, וה"ל למכתב ורחץ כל בשרו במים, כמו דכתיב לעיל גבי זב, ורחץ בשרו במים חיים, ע"כ דבכאן בעינן כל

בשרו שכל גופו עולה בהם, היינו שהמים יהיו מיוחדים למקוה שגופו של אדם בינוני עולה בהם, וע"כ כתיב 'במים' קודם, והיינו מים מיוחדים לרחוץ בהם כל בשרו והיינו מ"ס.

ג. כ' הריב"ש (רצד) מדאורייתא בעינן מ' סאה לאדם הטובל במי מקוה, שכך למדו חכמים מפי השמועה שמה שכתוב בתורה את כל בשרו רצ"ל כל גופו עולה בהם שהם אמה על אמה ברום ג' אמות, כמו שלמדו מהלמ"ס שהאכילה הכתובה בתורה היא בכזית, והאוכל ביוה"כ בככותבת, וכמו שלמדו מפי השמועה חז"ל דמלאכה שאסרה התורה בשבת הם אבות מלאכות מ' חסר א', ושיעור כל אחד ואחד למיתה ולמלקות ולקרנן כמו שאמרו בפ"ק דעירובין (ד, א) שיעורין חציצין ומחיצין הללמ"ס. אולם **הדברי אמת** (בקונטרס ט ס"ג) כ' ע"ד, ומקום הניחו לי הראשונים, דבהדיא תנן בחגיגה (ט, א) הטהרות והטומאות והעריות יש להם על מה שייסמוכו והן הן גופי תורה, ובגמ' (שם דף יא, א) טהרות בהדיא כתיבי, ומשני לא צריכי אלא לשיעור מקוה עי"ש, הרי שהשיעור אמה על אמה ברום ג' אמות הוי מגופי תורה.

[1] מדאורייתא או מדרבנן

כ' **הרשב"א** בתורת הבית הארוך (שער המים ש"א דף לד, ב) נמצינו למדין דארבעים סאה דבר תורה, לא תימא דרבנן וקראי אסמכתא בעלמא הן, אלא דאורייתא ממש הן. ובשו"ת **בית שערים** (או"ח עח) כ' ע"ד, והדברים צ"ב, דמתחיל דשיעור מקוה הלל"מ ויליף לה מקרא, ואח"כ מיד כתב ושיערו חכמים מ"ס דמשמע דהוא מדרבנן, ואח"כ מיד כתב שכן קבלו מסיני מים שכל גופו עולה, ואח"כ כתב שכל שיעורי חכמים כך הם ארבעים סאה הוא טובל, ונמצא דבריו סתרי ממקום למקום וצ"ע.

וכן **בערוך השולחן** (יו"ד רא) כ' ע"ד התורת כהנים, מזה מבואר דשיעור זה הוא מן התורה ממש, וזה שבש"ס נמצא ושיערו חכמים שיעור מקוה מ' סאה, אין לטעות שזהו מדרבנן, מדקאמר שיערו חכמים, דכבר כתב הריב"ש שלא תאמר דהתורה חייבה שתהיה המקוה רק בתמונה זו אמה על אמה ברום ג' אמות.

אולם **הב"ח** (יו"ד ר"ס קכ) כ' נראה דלדברי הכל ארבעים סאה דנדה אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, וכדכתב בית יוסף בסימן ר"א להרמב"ם והראב"ד. וכ"כ הסמ"ג (מקואות עשין רמח דף רמא ע"ג) אומר ריב"ש דהא דתנינא בתורת כהנים המעיין מטהר בכל שהוא והמקוה במ' סאה זהו מדרבנן, דמן התורה די ברביעית אם כל הגוף הנטבל עולה בהם כו' וכשם שאמרו מקוה במ' סאה מדרבנן, כך מעיין מטהר בכל שהוא אפילו מדרבנן, אמנם לטבול אדם צריך אף במעיין מ' סאה. וכ"כ הרא"ש (הלכות מקואות ס"ס א) ונראין דברי ר"י דכתב להדיא דשיעור מ' סאה מדרבנן הוא. וכן **בריב"ש** (רצד) השואל ר"ל דמ' סאה הם מדרבנן, והא דתניא בתורת כהנים המעיין מטהר בכל שהוא, והמקוה במ' סאה היינו מדרבנן. **ובמלבושי טהרה** (רא, ב, הובא בשד"ח שם) כ' דארבעים סאה דבעינן בטבילת נדה הוא מדרבנן, אבל מדאורייתא אפילו בפחות מארבעים סאה אם נתכסה כל גופה במי מקוה עלתה לה טבילה. וכך מבואר להדיא ברבינו יונה (ברכות פ"ח ד"ה ונראה) דכ' דמן התורה אין שום טבילה צריכה ארבעים סאה אלא טבילה כל גופו בלבד. אולם **השדי חמד** (מערכת ט כלל ד' ד"ה הנה ממה) כ' דד' הר"י איירי בכלים.

וכן בלבוש (י"ד רא, ב) כ' יש אומרים דהך שיעורא דמקוה בארבעים סאה אינו אלא אסמכתא בעלמא, דכיון שאין בו טעם אלא כדי שיהא כל גוף הנטבל בו עולה בו בבת אחת אמרו חז"ל שאין שיעור זה מן התורה בכל דבר הנטבל. אולם ע"ע בפמ"ג (משב"ז אר"ח קנט, יח) ע"ד.

ובדברי אמת (בקונטרס שלישי דף נה, א ד"ה ואני טרם) כ' הט"ז כתב מיהו לא אמרו זה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, אבל מן התורה בין אדם בין כלים מתחטא בפחות מארבעים סאה רק שכולו עולה בבת אחת. וכתב על זה והרב שינה בזה דשיעור מקוה שאמרו בארבעים סאה אינו אלא מדרבנן בין במקוה בין במעיין, ומן התורה די בשכל גופה עולה בהם. ולא ראיתי שהשיגוהו בזה, ואני אומר אחרי אלף מחילות דבר זה ישתקע ולא יאמר, וכנראה שנגרר אחרי דברי רבינו שמשון. **ובשדי חמד** (מערכת ט' כלל ד ד"ה והנה) כ' ע"ד, והנה דברי הט"ז לא ידעתי איה מקום כבודם. ואחר זמן ראיתי שמה שכתב הרב דברי אמת בשם הרב ט"ז כנז"ל שנראה שכונתו על הטורי זהב, הנה הדברים ההם כתבם הרב הלבוש (סי' ר"א סעיף א'), ובדברי אמת לפי הנראה יש טעות הדפוס, שכתוב וראיתי להרב ט"ז, וצריך להיות להרב עט"ז, והוא ראשי תיבות עטרת זהב, וכונתו על הרב הלבוש שחלק י"ד הוא עטרת זהב.

אולם כ' **החת"ס** (אר"ח קפא) ומהתימה על הב"ח כי הוא ר"ל דשיעור הבינוני הוא מדרבנן, דמן תורה סגי לכל אדם לפי מה שהוא במים שכל גופו עולה בהן, והוא תימה מאוד, אפילו לו יהיה כדבריו בטבילת אדם נשער כל אדם לפי מה שהוא, אך הכא בטבילת כלים דכתיב מגזירת הכתוב במי נדה מים שהנדה טובלת בהן, דאע"ג דלשאר טבילות סגי במים שהכלי מתכסה בו או רביעית למחטין וצינורות, לענין כלים חדשים החמירה תורה שיהי' מים שהנדה טובלת בהם, ואיך נשער זה באיזה נדה אם בגדולה או קטנה ע"כ בבינונית והיינו מקוה טהרה שלנו, ודברי ב"ח תמוהים בזה.

וכן **בחזו"א** (יר"ד תנינא קמא, ה) כ' דאין לעשות שום סניף מדברי הב"ח שכתב בפשיטות דמ' סאה אינו אלא מדרבנן, שכל דבריו תמוהין ובלתי מובנין, שכתב שזה מבואר בב"י סי' רא בשם הרמב"ם והראב"ד, והתם מבואר דמ"ס דמקוה לכלים אינו אלא מדרבנן, אבל לענין טבילת אדם אין זכר בב"י שם.

[יא] מ"ס במשקל או במדה

כ' בשו"ת **אבקת רוכל** (נג) שיעור מקוה שהוא ארבעים סאה משקלו מאה וששים ושמנה רוט"ל שאמ"ש, כפי מה שכתב הרמב"ם שרביעית משקלו שבעה עשר דינרים וידוע שהדינר הוא דר"הם וחצי, נמצא משקל הרביעית עשרים ושש דרה"ם והלוג מאה וחמש והקב ארבע מאות ושתיים והסאה שני אלפים וחמש מאות ועשרים שהם ארבעה רוטוליס שאמ"ש ומאה ועשרי' דרה"ם, נמצא ארבעים סאה מאה וששים ושמנה רוט"ל שאמ"ש, ומ"מ אין לנו לסמוך על המשקל במקום שיהיה סותר למדה כי המדה היא העיקר ויתד תקועה.

ובשו"ת **המבי"ט** (ח"א קמג) כ' ועיקרא דדינא פירכא לשער המ' סאה במשקל ולא במדה. ע"כ נראה כי בדבר שיש קפידא במדינה כמו במ' סאה שאמר' שהם אמה על אמה ברום ג' אמות כדי שיהיה כל גופו עולה בהן לא נסמוך אלא על המדידה. והמשקל אינו מדוקדק במים כמו המדקדקים במים קלים וחדים ויש כבדים.

ובשו"ת **חתם סופר** (קובץ תשובות סימן יז) כ' מעולם לא מדדנו מקוה בשיעור מים, אלא אמה על אמה ברום ג' אמות בתשבורת.

[יב] שיעור למהדרין

כ' בשו"ת **התשב"ץ** (ח"ג סי' לג) מי שהוא בעל נפש ירבה בשיעורין לצאת ידי כל ספק, וכן נוהגין בכל המקומות לעשותו יותר גדול מהשיעור כפלים וכפלי כפלים.

[יג] שיעור קורטוב

א. כ' **הב"י** (ס"ק א) אמרינן (כתובות קד) במ' סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול, וכתב הרשב"ץ בשם אחד מהמחברים ששיעור קורטוב משקל דינר, ויצא לו ממה שאמרו בב"ב צ' שקורטוב אחד משמונה שבשמינית בלוג. ול"נ דקורטוב לאו דוקא, אלא אפילו פחות מקורטוב, כל שחסרו מ' סאה אפילו כל שהוא פסול. וכן **בתוס'** (ר"ה יג, א ד"ה חסר) כ' דקורטוב לאו דוקא, ומדה הפחותה נקט, ואפילו חסר טיפה אינו טובל. וכן **במאירי** (ז, א) כתב וקורטוב פירושו טיפה קטנה, וגדולי המפרשים פירשו שהוא חלק אחד מששים וארבעה בלוג. וכן **בש"ך** (ס"ק ג) הביא ד' הב"י, וכ' דפשוט הוא.

ובדברי חמודות על הרא"ש (נדה סוף פ' התנוקות) כ' ע"ד הב"י, שזה שכתב בשם א' מהמחברים דקורטוב משקל דינר, נ"ל שנתכוון בזה להרמב"ם. וכן **בתשב"ץ** (ח"א סי' יז ד"ה ולענין) כ' ושעור קורטוב כתב הרמב"ם שהוא שיעור משקל דינר. **וברמב"ם** (פיה"מ ג, א) כ' דקורטוב הוא מידה קטנה.

ב. כ' **התיו"ט** (ג, א) וחסר אפי' קורטוב פירש הר"ב חלק מס"ד בלוג. והוא שמינית שבשמינית הלוג. ומצאתי לו חבר לשיעור זה שכן בפ"ב דתרומות (מ"ה) בתרומת מעשר טמא של דמאי, שלא הצריכוהו להוליכו לכהן בפחות מזה השיעור. ולפ"ז בדוקא נקטי חכמים חסר קורטוב. וראיתי לב"י שכתב בשם הרשב"ץ דדוקא קורטוב ושנראה לו דלאו דוקא. והנה הוא חכם עדיף מנביא.

ג. כ' **המקוה טהרה** (ס"ק ג) ע"ד הב"י, דמ"מ יש נפק"מ בשיעורא דקורטוב לפי מה שכתב הרמב"ם (ה) מקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב ונפל לתוכו פחות מג' לוגין, אפילו כולן טמאין כיון שנפל לתוכו קורטוב של מי גשמים טהורין לכל דבר. והקשה הב"י הא קתני רישא דכל שלא רבו מים האחרונים על הראשונים פסולין, וצ"ל דהרמב"ם ס"ל דיש חילוק בין מקוה שאין בו מ' סאה אלא ל"ט, או פחות, למקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב, כיון שיש עליו שם מ' סאה לא פסלוהו כלל פחות מג' לוגין מים טמאים עכ"ל הב"י, ומשמע קצת דדוקא חסר קורטוב קאמרינן וצ"ע. **ובמקוה מים** (ט, ב) כ' דמה שהמקוה טהרה הניח בצ"ע, בד' הרמב"ם הוא בפירוש דינר.

ה. כ' **החיבור לטהרה** (כלל ב סעי' ב בסופו) דהטור סובר דפחות מקורטוב לא קפדינן דשיעורא דחכמים שאמרו קורטוב הוא בדוקא. **ובמקוה מים** (ט, ג) השיג ע"ד בדעת הטור.

ו. כ' **בדברי חנה** (קו' תורת המקוה אות ט) דהא דס"ל להרבינו יונה (הובא בש"מ כתובות קד) דמ"ס הוא תקנת חכמים מיירו רק במ"ס חסר כ"ש, אמנם במ"ס חסר קורטוב מה"ת פסול, וכמו שאי' להדי' בתוספתא כל השיעורין של תורה קצובין הן ושם אי' חסר קורטוב, ואע"פ שהתוס' בר"ה כ' דלאו דוקא, יותר טוב לומר דהשט"מ בשם תלמיד ר"י

סוברים דחטר קורטוב דוקא, ופליגא אתוס' ומחלקים בין חטר קורטוב, דאז פסול מה"ת, ובחטר משהו הוה רק מדרבנן, מלומר דדברי השט"מ הם היפוך התוס' וש"ס חגיגה י"א דמוכח שם דמ' סאה הוה מה"ת. אולם **במקוה מים** (ט, ה) כ' דהרבינו יונה שם כ' להדי' דקורטוב הוא לאו דוקא, וה"ה כ"ש פסול.

[יד] שיעור מ"ס לבינוני

א. כ' הר"ת בספר הישר (תשובה נו) ולאדם במ"ס ששיערו באדם בינוני, כמו ששיערו בכזית בינוני וכביצה בינונית וכל שיעורי תורה בינוני.

והרשב"א בתה"ב (שער המים ש"א דף לד, ב ד"ה ושנינו) כתב שכן קבלו בסיני מים שכל גופו עולה בהן של אדם בינוני. וכן **בריב"ש** (סי' רצד). וכן **במאירי** (ב, א) כ' ושיערו חכמים לאדם בינוני.

ובנודע ביהודה (תנינא יו"ד ס"ס קלז) כ' ואעפ"כ בפחות ממ' סאה אין המים יכולים לכסות כל גופו, אף שעולים למעלה אין בהם סיפוק לסבב כל הגוף ועל ראשו שיהיה כולו מכוסה במים מכל צדדיו, וכך שיערו חכמים בארבעים סאה כל גופו מתכסה ופחות קורטוב אין כל גופו מתכסה. **ובמי השילוח** (סי' א' ס"ק ה') כ' דאפילו אם נחזי אנן שגופו של אדם בינוני מתכסה בפחות ממ' סאה, עכ"ז אולי איזה אבר מאבריו נכפף יותר, ואולי שוחה יותר מדאי ואין המים באים שם, דקים להו לחכמים דרק במ"ס יכול המים לבוא על פני כולו. ובס"ק י"ד הניח הדבר בצ"ע. **ובלבושי שרד** (בחדושי דינים יו"ד מקואות סי' צד דף ת, ב) כ' באדם בינוני פשיטא דאין גופו מתכסה בפחות ממ' סאה, ושכן מתבאר מכל הפוסקים, ובכל דוכתי. **[ובאור זרוע** (ח"א סי' שלו) כ' נראה שהמעין הוא מקוה אע"פ שאין בו מ' סאה, כגון תינוק קטן שגופו עולה בפחות מארבעים סאה].

ב. אולם **הראב"ד** בבעה"נ (שער המים ג, יז עמ' קס) כ' ודרשינן מים שכל גופו עולה בהן, כלומר כל בשרו כדרכו וכדרך גבהו דהיינו שלש אמות, ואעפ"י שהוא יכול לטבול כולו כאחת בפחות מזה השיעור, שהרי אינו טובל אלא כדרך גדולתו, מ"מ גזירה על האדם שהוא צריך מ' סאה.

ג. כ' **החת"ס** (רט ד"ה דברת) האדם מחזיק כ' סאה ומקוה צריך להיות מ' סאה פעמיים כשיעור האדם. וכן **בגלות עליות** (דף יב, ב) כ' דגם אדם גדול ושמן יתכסה גופו בהכנסו במים בפחות ממ"ס ואף בעשרים סאה די לו רק במי מקוה, קבלו חז"ל דבעינן שכל גופו יחשב בו כמים.

[טו] שיעור טבילה לאדם גדול

א. כ' **הטורי אבן** (חגיגה יא, א ד"ה וכמה) ומ"מ באדם הגדול בקומה לא סגי ליה בהכי, דהא בעינן מי' שכל גופו עולה בהם ובעי רוב מים כשיעור שיעלה כל גופו בהן בב"א בלא ראשו. וכ"ת א"כ אמאי ל"ק להאי שיעור גבי יש שאמר הכל לפי מה שהוא אדם בפ"ז דמס' כלים, כיון דבעינן הגדול לפי גדלו, לק"מ דכל הני דחשיב אין להם שיעור לא למעלה ולא למטה, אלא הכל לפי גודלו וקוטנו. דמקוה נהי דאין לו שיעור למעלה יש לו שיעור למטה, ואפי' לננס צריך אמה על אמה, אע"פ שכל גופו עולה בפחות מזה.

ב. אולם בהגהות **אמרי ברוך** (על הטו"א שם) כ' ועיין בתשובת הרשב"א (סי' תתיח), ומשמע מדבריו שם דדרך כלל שיעור המקוה מ"ס, ואם המ"ס מרודדן וא"א להשתטח

כל גופה בב"א יוכל להוסיף מים שאובין, וממילא כן הדין באדם גדול הקומה כשארין המקוה ממ"ס מכסים כל גופו בב"א מוסיף מים שאובין, והוספה זו אינו לענין הכשר המקוה רק כדי שיהי' בידו לטבול בכסוי גופו בב"א. **ובמקוה מים** (סי' יג ד"ה ולפענ"ד) כ' בד' הטו"א דלא פליג בזה, וכן לד' הרא"ה במרודדין שאני. וע"ע **במקוה טהרה** (סק"ב דף ב, א).

ג. כ' בעצי ברושים (מקואות סי' מד ד"ה ואידי) ע"ד הטו"א, דאין דינו אמת, דהא דשערו חכמים מ"ס למדו זה מדכתיב כל בשרו ודרשו חז"ל דבעינן שיעור במים כדי שיהא כל גוף האדם נכנס בו, ומסתמא שיערה התורה כפי קומת אדם בינוני, אבל כיון שיש במקוה מים כשיעור הזה הוא מקוה כשרה, אף לעוג מלך הבשן, ואף דאין המים מגיע עד ראשו, מ"מ יוכל לשחות במקוה עד שיתכסה ראשו, דהא גם באדם בינוני אין המים מגיעין רק עד ראשו רק כשנכנס בהן צפו מים על ראשו, וגם יכול לכוף ראשו קצת, וכמש"כ התוס' ביומא (לא ד"ה אמה), וא"כ באדם גדול יוכל לשחות טפי פורתא או שיטבול ע"י פישוט ידים ורגלים, דלא קפיד קרא רק אשיעורא. ותדע דהא אם המקוה רחבה ג' אמות סגי שיהא גבוה אמה אחת ואף שאין כל גוף האדם יוכל להתכסות בו ואפי' באדם בינוני, וע"כ צ"ל דלא קפיד קרא רק אשיעורא דמ"ס, וא"כ אדרבה שיעורא דמקוה לעולם הוא מ"ס בין לננס ובין לעוג מלך הבשן, כמו שיעורא דכותבת הגסה ביוה"כ דשיערו לכל אדם בשיעור אחת.

ד. כ' בגידולי טהרה (סק"ג) דלאדם גדול ביותר ואין גופו מתכסה בשיעור אמות של קודש, בעי' טפי. [וע"ע **בנחל אשכול** (כד) ע"ד]. וכן **בערוך השלחן** (סק"י) כ' באמת אין נ"מ למעשה, דרוב גופים אינם מתכסים בפחות ממ' סאה, שהרי מפני טעם זה הוי השיעור דמ' סאה, ובגוף גדול הרבה שגם מ' סאה לא יספיק לכיסוי כל הגוף, פשיטא דגם במקוה וגם במעיין צריך יותר דהעיקר הוא מן התורה בכיסוי כל הגוף. אולם **בדרכי תשובה** (סק"ב) כ' ע"ד, דזהו לא מחזור כ"כ, דהא כיון שמקובל הללמ"ס בזה מ' סאה, והללמ"ס הוא מה"ת וכמ"ש בסוכה (ו, ב) גבי שיעורים. וכן **בט"ז** (סק"ז) כ' ושיעור זה דמ' סאה הוא שיעור שיתכסה בו אפילו גוף היותר גדול, כדאיתא בגמרא (עירובין ד, ב) ורחץ במים את כל בשרו, (ויקרא טו, טז) מים שכל גופו עולה בהם, וכמה הם מ' סאה, ועל כן נקט התנא כאן מ' סאה שהוא מילתא דפסיקא.

ה. כ' בגלות עליות (פ"א מ"ז פיסקא א) ושיעור זה הוא מ' סאה, ויתכן לפ"ז שבזמנינו שאין אנו מבחינין חשבון הסאה, רק מודדים בחשבון אמה, וידוע הוא אשר מימות משה ועד עתה הדורות מתמעטין בשטח גופן, ומה שבזמנינו הוא אדם בינוני היה בזמן הש"ס ננס וקצר, ובמידת אמה על אמה שלנו לא יהיה מ"ס של תורה שנמדדו על פי אמה, דבזמן משה דאז האמה היתה בששה טפחים שלהם, ועכשיו אנו מודדים בטפחים שלנו שהן קטנים, אין בזה חשש אף אם אין כאן מ' סאה של תורה, דהתורה צותה רק מים שכל גופו עולה בהן, וחז"ל צמצמו משיעור על אמה על אמה, בכל דור לפי מדידתו באדם בינוני, שבזה יעלה שטח גופו, ואילו היה שיעור דאורייתא מ' סאה, לא היה מספיק מדידת אמות שלנו, ובעינן סאה דאורייתא, אבל מפני שהקבלה היתה על אמה על אמה, לכן יספיק ע"ז מדידת אמות שלנו. וע"ע **בשיעור מקוה** (עמ' פט).

ו. כ' בשו"ת חתם סופר (או"ח קפא ד"ה ונלענ"ד) נהי דכל שיעורי התורה הנאמרים למצוה ולאיסור והיתר, הכל משערין באדם בינוני, אפילו לעוג מלך הבשן, מ"מ אמת נכון הדבר שלכל אדם יש לו מדתו ואיפתו של עצמו, על דרך משל הנה גובה אדם ג' אמות זה

ימצא בכל אדם אם איננו ננס ולא ענק, הרי אפילו תינוק בן יומו יש לו ג"א מאמותיו, וכן ימצא בכל אדם בעולם ודבר זה בדקתי כמה פעמים. מ"מ לענין שיעורי תורה משערים אותן ג' אמות באדם בינוני וטפחים בינוניים אפילו לעוג מלך הבשן, כגון לענין מים שכל גופו עולה בהם הוא אמה על אמה ברום ג' אמות לכל אדם באמות שלו עולה כל גופו בהם, ושיעורו מ' מאה במאה שלו עפ"י חשבוננו כך הוא שיעור הטבעי, אך מצות עשה דאורייתא לטבול בשיעור אמה בינונית ומ' מאה בינוני.

אולם במקוה מים (יג, ד) כ' ע"ד, דאם לפי שיעור הטבעי כל אדם עולה באמה שלו, ומ"ס בסאה שלו, נמצא דלאדם גדול הקומה צריך הג' אמות לפי אמות שלו, ואם לאו לא יתכסה גופו, והאיך אוכל לומר דמ"מ מדאורייתא יוכל לטבול בשיעור אמה בינונית. ואלא נראה דכוונת רבינו החת"ס הוא כיון דהתורה שיערה מ"ס לאדם בינוני זהו שיעור הכשר מקוה לכל אדם, ואף שלאדם גדול בקומה לא יספיק מ"ס הללו שיעלה גופו בב"א, יכולים להוסיף מים שאובין עד שיעור שיעלה בהם גופו של אדם גדול בבת אחת, דזה אינה פעולה ומעשה בגוף הכשר המקוה, רק כדי שיעלה גופו בבת אחת, וע"כ יכולים להוסיף שאובין במקוה ממ"ס שגופו של אדם בינוני מתכסה בהן בבת אחת.

[זט] שיעור טבילה לקטנה

כ' הב"ח (סק"א) ואפי' היא גוצה וכל גופה עולה לה בסאה, לא עלתה לה טבילה עד שתטבול במקוה של מ"ס. וכ"כ בערוה"ש (סק"י). וכן בטו"א בחגיגה.

[זז] דין רובו כולו בשיעור מקוה

כ' החת"ס (או"ח קמ) ולא שייך רובו ככולו אלא מתוך כולו וכו', וה"נ לעולם שדינן המיעוט בתר הרוב אבל כולו לפנינו וכו' אבל לאכול פחות מכשיעור או לטבול בפחות מכשיעור ולימא רובו ככולו לא שמענו, אה"נ אי איתא כאן מ' סאה ורובו כשר ומיעוטו שאובים נמשך אחר הרוב אבל חסר קורטוב אינו טובל. וע"ע בברכ"ש (יבמות כא).

[יח] שיעור אמה על אמה

א. אי' בגמ' (עירובין ד, ב) וכמה הן אמה על אמה ברום ג' אמות. ובשו"ע (רא, א) כ' מקוה שיש בו מ"ס, ושיעורו אמה על אמה על רום ג' אמות במרובע באמה בת ששה טפחים וחצי אצבע, ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך כשר, אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבת אחת, וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע.

ב. כ' בתוס' (יומא לא, א) אין לומר דגובהו של אדם מראשו עד רגליו אינו אלא שלש אמות. אלא י"ל דעד כתיפו הוא שלש אמות, ואע"פ שאין צוארו וראשו מחזיק אמה, כיון דאפיקתיה משלש אמות אוקמא אארבע אמות. ובגלות עליות (א, ז פ"סקא ב) כ' ע"ד, אם כד' התוס' דעד כתיפו של אדם הוא ג"א, איך לא שיערו חז"ל אורך צואר אדם בינוני עם ראשו והרי כל רז לא אניס להו. אלא בירור הענין הוא דכל גוף האדם עם ראשו הוא שלש אמות וכאשר יפשוט האדם את ידיו למעלה מראשו יתפסו שטח פרק העליון מן היד עד סוף ראשו, והיינו שיושלם פרק הכתף עד המרפק הנקרא קודא בלשון התוס', ובלשוננו הוא עלנבוגין, פרק העלנבוגין יושלם בצמצום עד סוף ראשו,

ומן פרק הקודא עד סוף אצבעותיו הוא אמה שלמה בת ששה טפחים בכל איש ואיש לפי מדת טפחיו.

ג. אולם **הרשב"ם** (ב"ב ק, ב ד"ה והכוכין) כ' שהאדם עם הראש ארכו ג"א. וע"ע **ברמב"ן** שם. וכן **הראב"ד** בבעה"נ (ג, כד עמ' קסג) כ' וכך שיעור גבהו של אדם כדאמרין בעירובין גופו שתי אמות ואמה כדי פשוט ידים ורגלים ואע"פ שאינו טובל כדרך גבהו אלא כדרך גדלתו כדריש לקיש ולא שוחה כמו שפירשנו למעלה בשער הטבילה אעפ"כ גזירת הכתוב על האדם שלא יפחות מזה השיעור המחזיק ארבעים סאה.

ד. כ' **הריב"ש** (סי' רצד) ודרשו עוד מדכתיב כל בשרו שיהי' כל גופו עולה בהן, ר"ל בטל בהן מלשון תעלה באחד ומאה וזהו אמה על אמה ברום ג"א, ר"ל שהמקוה שיטבול בו האדם המחזיק כל גופו ושיהי' בטל במים שבו דהיינו אע"א ברום ג"א, צריך שיהי' מלא מים כשיבא האדם לטבול לא שיהי' הוא מכוסה במים בהתפחת המים מחמת גופו וכל זה הוא מה"ת.

ה. כ' **בלחם ושמלה** (שמלה ס"ק ב) ולפ"ר הוקשה לי דכשהאדם נכנס בהם עולים המים הרבה למעלה מראשן ולמה לן רום ג"א מים. אבל באשר עמדתי על החשבון (לפי המשוער) נראה כי אינם עולים על האדם רק בארך שליש אמה דוק ותשכח שכן הוא, כי האדם בבגדיו והזרועות כשאינן מחוברין על הגוף אינו אלא כרוחב אמה, וא"כ הגוף פחות, והרגלים דקים, ונראה דאף בעלות המים עדיין הוא צריך להרכין ראשו קצת.

[יט] גודל האשבורן

כ' **השו"ע** (ס"ק א) וצריך שיהיה החרין שבו המים גדול יותר משיעור זה כדי שכשתכנס הטובלת ויפחתו המים ישארו שם ארבעים סאה. אולם **במעיל צדקה** (לט) **ובמקוה טהרה** (אות 1) השיגו ע"ז.

[כ] מ"ס לרוחב

כ' **הרבינו ירוחם** (נכ"ו דף רכה ע"ד, הובא בב"י סק"א) שיערו אמה על אמה, דה"ה אם יהיה רחב ואינו גבוה כל כך שיועיל, אם יתכסה במים בפעם אחת. וכ' **הב"י** ע"ד, וצריך שיעלה בתשבורת למ"א אלף ותע"ב אצבעות שכך עולה אמה על אמה ברום ג'. **ובדרכי משה** שם כ' ואין החשבון נכון, אלא הוא מ"ד אלף וקל"ח אצבעות.

[כא] שיעור גובה המים – מידת זרת

א. כ' **השו"ע** (קצח, לו) צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטיבורה זרת לפחות. **וברמ"א** (רא, סו) כ' ואפי' אם יכולה להתכסות במים, אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת, לא תטבול בו לכתחילה, שמא לא תטבול יפה, מיהו אם אין מקוה אחרת וא"א לתקן, אפי' צריכה להשתטח על פניה, מחמת שאין המים עמוקים, אם מתכסה גופה בדרך זה בפ"א טובלת שם. **ובבאר הגולה** כ' דשיעור זרת הוא חצי אמה על ששה טפחים.

ב. אולם **בלבושי שרד** (חדושי דינים ס"ק ד, הובא בפ"ת כא) כתב ע"ד הבה"ג, דזה אינו ברור כל כך, כי מבואר בירושלמי דיש שני מיני זרת, לכן בעת תיקון המקוה ראוי לדקדק שיהא דוקא י"ב גודלין שהוא חצי אמה, ואחר כך בהזדמן שמתמעטין המים לא יפחות

על כל פנים מעשרה גודלין, וכתב עוד (סי' פט וס"ק קצט) דראוי לכל מורה להשגיח על זה, כי לדעת הש"ך (ס"ק מט) יש בזה חשש פסול דיעבד, על כן ראוי שיתן לאשה העומדת על הנשים בעת טבילה מדה של עשרה גודלין, למען תדע לזיהר בדבר, ויזהירנה שאם לא יהיה כל כך ממעל לטבורה של הטובלת לא תטבול, אלא אם כן תוכל לשכב לארץ בתוך המים כמו דף, לא שתקפל קצתה על קצתה, ויהיו המים עולין למעלה מכל גופה. ובאגרות משה (יו"ד קו) כ' ותמוה קצת מה שלא הביא הלב"ש זה מלשון בה"ג שהביא הש"ך, ואולי משום דאפשר לפרש כביניתיא השט בתוך המים, וא"כ הוא גם בטבילה באלכסון, ואפשר שכן סובר הרמ"א, אבל הוא דוחק, דודאי קשה לדקדק כשהיא באלכסון, שקשה להחזיק הגוף כן לעשות באופן שלא יעשו קמטים, ובודאי תפחד לדקדק במצב כזה, ואין לסמוך שטבלה שפיר כדכתב הלב"ש שהוא כמעט מן הנמנע.

ג. כ' במנחת סולת (ח"ג מצוה קעה ד"ה והנה עמ' קנ) מהלבוש, שאם נתמעט עד יו"ד אגודלין ג"כ סגי. ולכאורה א"מ טעמו שכתב שם כיון דיש מחלוקת בזרת כמה הוי, אי שליש אמה או חצי, לכן נכריע דהוי יו"ד, ומ"ש באות ר' שם הוא טעם קלוש. אמנם באמת מצאתי בתשו' הרשב"א (סי' תתקי) שכתב עוד מחלוקת דזרת הוי חצי אמה של ה' טפחים, ועיין בתשו' הרשב"א (ח"ב סי' רלג) שכתב כן בפשיטות ושוב הוי זרת יו"ד אגודלין, ותמוה לי על באה"ג כיון שעיקר דין המחבר הוא מרשב"א, והוא סובר דהוי של ה' טפחים למה כתב הוא של וא"ו. וע"כ נ"ל להקל גם לכתחילה ביו"ד אגודלין בפרט שדעת ב"ה שסגי טפח ודעת המעיין הטהור (סימן י"ח ל"ב) שסגי באצבע אחד, דמפרש זרת היינו אצבע, א"כ עכ"פ אין להחמיר וסגי ביו"ד אצבעות וז"פ וברור.

ד. כ' באגרות משה (יו"ד קו) תמוה מאד שאם כוונת הרשב"א לחצי אמה בכה"ג, למה נקט לשון זרת, דיותר הו"ל למינקט על אצבעות וטפחים, שהם מדות ברורות ורגילות יותר בכל מקום, ולא לשון זרת, שלא מוזכר בשום מקום למדות הדינים, וגם הוא סתום קצת. ולכן לולא דמסתפינא הייתי אומר שבכאן סגי בזרת של אשה בעצמה, כפי שפושטת מאגודל עד אצבע הקטנה שנקרא זרת, וכפי שמדדתי הוא ב' טפחים בבינונים כחשבון הפייטן ביוצר דשקלים שהביא התוס' (עירובין כא), ואף שבחשן הוא חצי אמה, כדפסק הרמב"ם (בה"מ ט, ו) אולי נתקטנו בזה"ז, ושיעור העשרה גודלין שכתב הלב"ש הוא בלא טעם ולא מובן הפשר שלו, ולכן בשעה"ד אולי יש להקל בח' גודלין למעלה מטבורה ובמדידת כל אשה בעצמה.

ה. כ' בשדי חמד (ח"ח מערכת הזי"ן כלל ג) זרת הנזכר במדה הוא שלשה טפחים כן כתב בפרק השיעורים למוהר"ר שאול פרידו שבספר זכות אבות (דף ח"ן סוף ע"ד) עיין שם, שאינו מורה מקום מי בעל דברים. ובקונטרס שיעורין דאורייתא שבסוף ספר אפריון שלמה (דף ה' אות מח) כתב שיש סוברים שהוא שני טפחים. אבל רוב הראשונים סוברים שהוא שלשה טפחים. ובמראה מקום הראה לתוספות בעירובין (כא, א) שכתבו בשם הקלירי שזרת שליש אמה. אבל ברש"י שם ובמנחות (דף צב ריש ע"ב) סובר שהזרת הוא חצי אמה וכן הסכימו בעלי התוספות וכן מבואר ברמב"ם.

[כב] ענין שיעור מ"ס:

כ' הריב"ש (רצד) ודרשו עוד מדכתיב כל בשרו שיהיה כל גופו עולה בהן ר"ל בטל בהן, מלשון תעלה באחד ומאה, וזהו אמה על אמה ברום ג' אמות, ר"ל שהמקום שיטבול בו האדם המחזיק כל גופו ושיהיה בטל במים שבו, דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות צריך שיהיה מלא מים כשיבא האדם לטבול, לא שיהיה הוא מכוסה במים בהתפחת המים מחמת גופו. ובש"ת חת"ס (י"ד סי' רט) כ' ע"ד, ופירשו ד'מים שכל גופו עולה בהם, ר"ל בטל בהם חד בתרי, כי האדם מחזיק כ' סאה ומקוה צריך להיות מ' סאה פעמיים כשיעור האדם. ובדובר צדק (עמ' ח) כ' ארבעים סאה הם תתק"ס לוג. ומצינו בפ"י דתרמות (ירושלמי שם הל"ה) ביטול אחד מתתק"ס. וע"ע בבן יהוידע (ח"ד ערכין ספ"ו).

ג. מקוה שמימיו מרודדין

[כג] מקור הדין

מתני' (ז, ז) מקוה שמימיו מרודדין, כובש אפי' חבילי עצים אפי' חבילי קנים כדי שיתפחו המים, ויורד וטובל. ובר"ש כ' שאין המים עמוקים, מחמת שהמקוה רחב והמים מתפשטין בכולו, ואע"פ שיש בו מ"ס אין כל גופו מתכסה במים בב"א. ובשו"ע (רא, סו) כ' מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו, נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו, בענין שיוכל להתכסות בו, ובלבד שלא יחלקו כל המקוה אבל בכלים פסול. וברמב"ם (ח, יג) כ' מקוה שמימיו מרודדין כובש אפילו חבילי קש וחבילי קנים בתוך המים ומן הצדדין, עד שיערמו המים למעלה ויורד וטובל לתוכן.

[כד] הוספת שאובין כשמרודדין - פלוגתת הרא"ה והרשב"א

כ' הרא"ה (בבדק הבית בית ז ש"ע דף קפח) אפי' המקוה בעצמו אם הי' בית גדול ובו מ"ס או יותר, ומימיו מרודדין ואין גופו עולה בהן כאחת, אין ראוי לטבול בו עד שיהיו מים ראויין לטבול בהן, ואסור ליצוק בהן שאובין עד שיהי' בהם כשיעור הזה, אבל אין לפחות מ"ס דמקוה מים משמע שיעור, ומסתמא בגבול והיינו מ"ס. אולם הרשב"א במשמרת הבית כ' ע"ד, ומש"כ דמקוה עצמו וכו' עד שיהו בהן כשיעור הזה וכו', אם בא לומר שאעפ"י שיש בו מ"ס אלא שהמים מרודדין אסור להוסיף עליהן עד שיהי' גופו עולה בהן, טעות הוא בידו, דכל שיש בו מ"ס היינו מי גשמים שאינם שאובים ממלא בכתף ונותן, ואעפ"י ששנינו שם במקואות מקוה שמימיו מרודדין כובש בחבילי זמורות, לאו דוקא כונס אלא אם אין מים להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהי' הרוב מן השאובין.

ובאור מאיר (ח"ב עמ' תכט בסוף) כ' דגם הרא"ה מודה דמ' סאה מים כשרים אין כל שאובין שבעולם פוסלים אותם, והוא כמו דס"ל דגם לאדם מעיין מטהר בכל שהוא

¹ וע"ע בערך טבילה – מהות הטבילה [תמח].

ואין מים שאובין פוסלים אותו, אכן אין טבילה אלא במים כשרים בלבד, ואם א"א לטבול שם על ידי השאובין והם מסייעין לטבילה אסור לטבול שם, אבל אם יש שיעור טבילה במים כשרים והוסיף עליהם שאובין לא איכפת לן מה שטובל ג"כ במים זה כבר נתבטלו במים כשרים.

ובשור"ת **חינוך בית יצחק** (י"ד סי' מח, ה) כ' ע"ד הרא"ה, דמה שהקשה עליו הרשב"א מהך מתני' (ו, ה) דהי' בעליון ובתחתון אין כלום, ממלא בכתף, לק"מ דשם איירי דאין מימיו מרודדין וכל גופו עולה בב"א.

ובמים עמוקים (צימטבוים, פתיחה א, ד) כ' והרא"ה כתב דאף שיש במקוה מ' סאה אלא דמימיו מרודדין ואין גוף הנטבל מתכסה בבת אחת נפסל בשאובין והוי כחסר, וכן בדין דעיקר הקפידה היא שיהי' גוף הטובל יכול להתכסות בפעם אחת במים ושיערו חכמים כמה יהי' שיעור המים שיהא גופו נטבל כולו בבת אחת הוא מ' סאה אבל באם יש כפי ששיערו חכמים ואפ"ה אין גופו נטבל בבת אחת ממילא המקוה פסולה מה"ת ומים שאובין פוסלים בו.

[כה] להלכה

א. כ' החת"ס (י"ד ריב ד"ה הנה) אם לא הי' מי הבאר עמוקים אלא מרודדים, ולא הי' כל גופו של אדם עולה בהם בלי הוספת שאובים הייתי חושש לכתחלה לדעת הרא"ה בבד"ה כי דברי טעם הם, אע"ג דבמ"ה דחי לי בגילא דחטתא.

ובשור"ת **מהר"ם שיק** (י"ד קצב) כ' דכל הפוסקים לא הביאו דעת הרא"ה, והרשב"א שם פליג עליו, והפוסקים לא הביאו, מ"מ החת"ס כ' דיש לחוש לדבריו לכתחלה. **ובמקוה טהרה** (קנט ד"ה והנה) כ' דמד' השו"ע משמע כהרא"ה. וכ' דהח"ס חושש מאד לשיטת הרא"ה.

ב. אולם בשור"ת **מנחת יחיאל** (ח"א סי' לא) כ' ע"ד הח"ס, דהא כל הראשונים לא סברי כהרא"ה, דהא כולם כתבו דמקוה שיש בו מ' סאה לא נפסל בכל מים שאובים שבעולם ולא חלקו בין מרודד או לא, והרא"ה הוא יחיד בחומרא זו. ועוד נראה דגם הרא"ה אינו פוסל במרודד רק אם צריך לשפוך רוב מים שאובים כדי שיוכל לטבול בו, אבל במועט גם הוא מודה שכשר אף במרודד וזה הוי כשיטת רשב"ם. וכן בשור"ת **דברי מלכיאל** (ח"ד סי' עה ד"ה ולפ"ז) כתב שיטת הרא"ה הוא דעת יחיד, וכבר כ' החת"ס (סי' ר) שאין לחוש לזה. **ובגנת ורדים** (י"ד כלל ד, א) כ' דהגם שבלשוננו של בדק הבית משמע שבא לפסול בתיקון המקוה שמימיו מרודדין, מ"מ נוכל לישוב לשונו שבא מכוון דלא ליפלוג בכי.

ג. כ' בשור"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' נג ד"ה ובאמת נלע"ד) ובשור"ת דברי אמת חייש לשיטת הרא"ה.

וכן **בעמק שאלה** (ס"ס מח ד"ה והנה) כ' דדעת הרא"ה כדעת הסמ"ג ושאר פוסקים, וכן דעת הט"ז והפרישה (מו) שכ' הטעם משום הווי' ע"י טהרה, ע"כ כדעת הרא"ה, דלהרשב"א יכול לשפוך שאובין הרבה להדיא בכלים המקבלים הרי דלא חיישינן עוד בזה להוי' ע"ט, א"ו דסברי כהרא"ה.

ובשור"ת **דברי מלכיאל** (ח"ד עז) כ' בשאלה שהיו המים עד הברכים ועובי גוף אדם צריך אמה דלהכי שיערו חז"ל אמה ברום ג' אמות, ועד ברכים אין שם אמה דהא אין בו שליש גובה הגוף, וא"כ א"א לטבול בשכיבה. ואף שיש אנשים דקי בשר שיוכלו לטבול

בפחות מן אמה ברוחב או גובה בשכיבה, בכ"ז אין אנו משגיחין ע"ז. דא"כ תיסקי בשיעור פחות שהרי יכול לטבול בו קטן בן יומו. ועכצ"ל כמ"ש הרא"ה בבד"ה שם דמסתמא איירי קרא בגדול, ועלה קאי דבעינן שיהא כל גופו עולה בהן. ושיערו חז"ל באדם בינוני שצריך אמה על ג' אמות. א"כ שיעור זה הוא מן התורה.

[כז] ביאור הפלוגתא

כ' במהר"ש ענגיל (שם) דתלוי בשיטת הפוסקים אי מהני נתן סאה בשאובין ויותר מרובו, דא"נ דמהני אף ביותר מרובו ע"כ דההכשר מטעם זריעה, א"כ גם כשהמקוה פסול משום זוחלין מ"מ שם מים מחוברין עליהן, א"כ בשאובין דפסולין מחמת תלושין מתכשר דחשיבי מחוברין. אך א"נ כשיטת הראב"ד דגם בשאובין מיפסל בנתן סאה יותר מרובו, ע"כ דהכשר שאובין במקוה שלימה הוא רק משום דאמרי' קמא קמא בטל בהשיעור מקוה, ומש"ה בשנתמעט שיעור ממים כשרים אמרי' חוזר וניער, א"כ י"ל דביטול ל"מ רק אם בשעת התערובות הי' על הרוב שם היתר, א"כ שייך סברת הר"ם דא"א למיעוט איסור לגרום איסור לרוב היתר, אבל כיון דהמקוה נפסלה אז מחשש זוחלין נתמעט חשיבותו ואין בכחו לבטל השאובין.

ובהר צבי (יר"ד סי' קעב) כ' שנחלקו במקוה שאינו פסול בעצם ורק מחמת המציאות שא"א לטבול בו. ובמקוה טהרה (ס"ק קנט) כ' דלד' הרא"ה א"ש ק' הטו"א.

[כז] במעייין

כ' בשו"ת מהר"י אסאד (יר"ד סוף סי' רט) ע"ד השואל שהשיג על הח"ס במ"ש דינו דהרא"ה בבד"ה לפסול שאובים במרודדים גם במעייין. וכתב דצדקו דבריו דבמעייין מודה הרא"ה לרשב"א דמותר להגביהו ע"י שאובים ולע"ד אליבא דכו"ע.

וכן בשו"ת נטע שורק (עה, ד) כ' דמעייין של מ' סאה אף אם הם מרודדין כשרים אף לטהרת אדם, לא מבעיא לשיטת הרא"ה ודעימי' דמעייין כ"ש טהור לטבילת אדם ג"כ, אלא אף לפוסלין היינו בדליכא מ' סאה, אבל בדאיכא מ' סאה אף שהן מרודדין מ"מ אדם קטן שכל גופו עולה בהן שפיר טובל בו אף לכו"ע, וא"כ כשרה אף בפתקן למקום ריקן, ולא שייך בזה חומרת הרא"ה, שהרא"ה לא כתב אלא במקוה מ' סאה מרודד שנפסל אם מעלין המים ע"י מים שאובין, ולא במעייין מרודד בדאיכא מ' סאה כיון שכשר לטבילת אדם קטן שכל גופו עולה בהן.